" OSMANLI KAFTAN VE JAPON KİMONO FORMLARININ KARŞILAŞTIRMALI ÇÖZÜMLEMESİ"

Selda KOZBEKÇİ AYRANPINAR*

ABSTRACT

Depending on the environmental factors, every culture has tried to determine and form its borders within its living geography. With the passing of time, it has continuously felt the need of improving and widening its borders, tried to be authentic and different from the other cultures and this effort couldn't prevent some mutual effects. In these intercultural interactions, the social structures and form of beliefs of society hasn't allowed alteration while they enabled the changes like pattern, material, colour and form.

Having been formed within the frame of universal manufacturing methods and production tendencies, Caftans and kimonos have become the expression of a special and unique culture. Foremost two factors here are their pattern design and colour. Ottoman and Japanese traditions' aesthetics form the bases of Caftans and kimonos. Specific characteristic features of Ottoman and Japanese cultures bring an authentic expression and form in kimonos as so Caftans. These two histories clothes are foremost symbols of wearer's social status and power.

GİRİŞ

Kaftan ve Kimono yüzyıllar boyunca kimliğini koruyarak günümüze kadar gelebilmiş iki temel giysi formudur. Bu zamansız giysi formları, tekstil desen tarihinin en temel kaynakları olma özelliğinin yanı sıra kültürlerin antropolojik, etnik, ekonomik ve sosyo-kültürel tarihlerine, özellikle de sanat ve tekstil tarihi çalışmalarına geniş bir açılım sağlamaktadır.

Gösterişli ve etkileyici yapısı ile Osmanlı kaftanlarından, canlı renkleri ve egzotik motifleriyle zarif kimonolardan, haberdar olunmasına karşın, insanlar özellikle, Japon el-boyama ve dokumalarının güzelliğine, sanatın özel bir formu olan Osmanlı kumaşlarına vurulmaktadır. Kullanılan tekniklerle yaratılan lifler ve kumaşlar, tasarım motifleri ve ne anlama sahip oldukları, farklı zamanlara göre kullandıkları renkler daima ilgi ve merak uyandırmıştır.

Giyim tarihine bakıldığında günümüze dek gelebilen, form ve estetiğinden yüzyıllarca ödün vermeyen Osmanlı Kaftanları ve Japon Kimonoları, dünyanın en eski ve köklü milletlerinden olan Osmanlı İmparatorluğuna ve Japon Hanedanlıklarına aittir. Çok renkli, zengin tarih ve kültür mirasına sahip bulunan Türkler ve Japonların, çeşitli kültürler ve toplumlarla, çok geniş bir coğrafya içinde köklü sosyo-kültürel süreçlere maruz kaldığı bilinmektedir.

Nurhan Atasoy'un "İpek-Osmanlı Dokuma Sanatı" adlı eserinde belirttiği gibi Osmanlı Kaftanları ve kumaşları, saltanatın görkemini ve dolayısıyla da gücünü yansıtmada temel kaynaktır.

Osmanlı kaftanları ve ipekleri, güç ideolojisini yansıtır ve bu gücün, Osmanlı İmparatorluğu'nun içinde ve dışında izdüşümünü kolaylaştırırdı. Diplomatik ilişkilerde hediye olarak kullanımlarıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nun kudretini yabancılara simgeleme görevini üstlenen kumaşlar, bu büyük İmparatorluğun içinde ise sanatsal

* Yrd. Doç., Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir.

fikirleri iletmede önemli bir anlatım yöntemi olarak kullanılırlar ve ekonominin temel taşlarından birini oluştururlardı.[1]

Çeşitli dini unsurların, kültürel değerlerin, örf adetlerin orijinal bir bütünlük içinde yer aldığı, bugün ise zamanın ve coğrafyanın değişmesine karşın, Kaftan ve Kimono gibi zamansız formların, Osmanlı ve Japon toplum yapısını ve saray yaşantısını anlamada eşsiz birer kaynak olduğu açıkça görülmektedir. Bugün dünyada önemli yere sahip belli başlı müzelerde sergilenen Kaftan ve Kimono koleksiyonlarını izlediğimizde 16., 17. ve 18. yüzyıllara ait eserler tasarım açısından başı çekmektedir. Bu formların devamlılık ilkesinde, Osmanlı Sultanları ve Japon İmparatorlarının kontrollü üretim sistemleri, bu dönemlerin üretim ve tasarım felsefeleri ilk sırada gelmektedir.

Kaftan ve Kimono Formlarının Karşılaştırmalı Çözümlemeleri

Biçimsel özellikleri her devirde korunmuş, form olarak son derece sade olan Osmanlı saray kaftanları İslam felsefesi çerçevesinde ve Osmanlı idare sisteminin kurallarına bağlı kalarak gelişmiştir. Saray ve saraya bağlı atölyelerde belli kurallar çerçevesinde, özel saray kumaşlarından üretilen Osmanlı kaftanları, sarayın özel dikimhanesinde, bu alanda eğitilmiş terziler tarafından dikilmişlerdir. Kaftanların biçimsel özellikleri ve üzerindeki aksesuarlar ve sayıları, renkleri ve malzemesi rütbe ve yetki derecelerini simgelemiştir. Giysilerdeki rütbe farklılıkları giysinin üzerindeki biyelerden veya band sayılarından anlaşılmaktadır.

Padişah ve ailesi için özel olarak hazırlanan kaftanlar; kumaş, renk ve desenleriyle göz kamaştırdığı gibi uzun ve bol kesimli yapılarıyla da dikkat çekmektedir. Asırlar değiştikçe kumaş cinsleri değişmekte, fakat kaftan formları hemen hemen aynı kalmaktadır. Önü açık, küçük dik yakalı ya da yakasız, uzun kollu ya da kısa kollu, yanları yırtmaçlı Kaftan boyutlarının büyük olmasının en önemli nedeni Padişahın görkemine görkem katmak içindir.

Osmanlı kaftanlarında olduğu gibi, özel bir giysi olan kimononun, standart kesim ve yapım metotları, dikkati kullanılan tekstil tekniklerine ve renklere çekmektedir. Tasarımlardaki zariflik, yüzyıllar boyunca, Japon tekstillerinin üretim ve kullanımındaki devamlılığın bir göstergesidir.

Kimonoyu giymek, hem ruhu hem de giysiyi ifade etmektedir. Kimononun özel yapısı ve güzelliğinin yanı sıra ona eşlik eden zarif silüeti, Japonya'nın sınır tanımayan özünü hafızalarımıza yerleştirmektedir. Aile yadigârı olan ipek kimonolar, modeli değişmeksizin, sabit kalarak nesilden nesile geçmiş ve güzelliği yıldan yıla artmıştır. Büyük ilgi ve özen, ilk olarak yapımında kullanılan kumaşla başlamaktadır. Kumaşın kalite ve rengine ek olarak, motifin boyut ve tarzı, giyenin yaşını, sosyal statüsünü ve kişinin üslubunu ifade etmektedir. Parlak renkler ve büyük motifler, genç kızlar tarafından giyilmektedir. Genç kızların, uzun kollu kimonosuna karşı (Furisode), evli bir kadının kısa kollu kimonosu (Kosode), solgun renkli küçük desenlidir.

Kimonolar, kaftanlarda kullanılan değerli Osmanlı ipekleri göz önüne alınırsa, hafif ipekli ve göz alıcı kumaşlardan, daha yumuşak ve vücudu saran konforlu giysiler olarak yapılmışlardır. T şeklindeki kimono, ayak bileğine kadar düz inen uzun kollu geleneksel Japon giysisidir. Yarım metreye kadar genişleyen kollar bilek ucunda daha da genişlemektedir. Kimono sol taraf üste gelecek şekilde beden etrafına sarılan ve Obi adı verilen geniş bir kuşak ile arkadan bağlanmaktadır. Genellikle geta veya zori adı

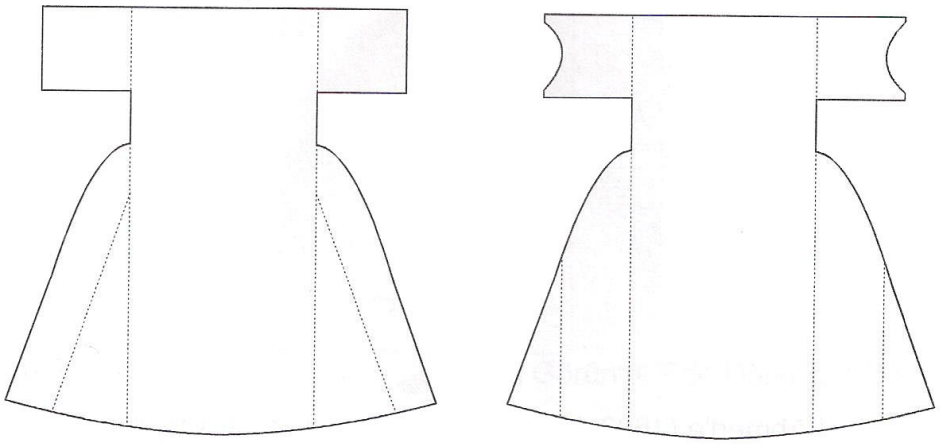
[1] Nurhan Atasoy, Walter B. Denny, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan, **İpek Osmanlı Dokuma Sanatı**, TEB İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, 2001, 15 s.

verilen geleneksel tahta sandallar ve tabi adı verilen çoraplarla giyilmektedir. Kimononun içine, nagajuban denilen kısa bir kimono, içlik olarak kullanılmaktadır.

Kaftan, biçim itibariyle kimono gibi, T formda, önden açık, boyu uzun üst giysisidir. Kolları uzun veya kısa olabilmektedir. Entarinin üstüne giyilen kaftan, Osmanlı kıyafetleri içinde, çok önem verilen ve itibar gören bir giysidir. Kaftan denince ilk akla gelen giysiler, padişah kaftanları ve saray mensuplarına ait olanlardır.

Osmanlı saray kaftanlarının fasonlanmasında en önemli etken, bugünün moda anlayışının tam tersine, kesin bir ekonomi söz konusudur. Kullanılacak metraj son derece ince hesaplanmış, artan hiçbir parça israf edilmemiştir. El dokuma sanatı olan bu kumaşların enleri değişmeme özelliğine sahiptir. Yüzyıllar boyu kumaşların enleri ve boyları kanunlardaki maddelerle belirlenmiş ve buna uymayan zanaatkarlar cezalandırılmıştır. Bunun nedeni kalite kontrol olduğu gibi, kumaşlarda kullanılan kıymetli metal tellerin, ipek ipliğin israfını önlemektir...

Kumaş enlerinin özel ölçütlerde olması nedeniyle en küçükten en büyük bedene kadar hepsinde kalıp özelliğinin yandaki yuvarlaklığının verilebilmesini gerektiren üçgen destek bantlar kullanılmaya mecbur kalınmıştır. İlginç olan kumaşın tam tezgahtan çıkan tüm eninin niçin ortalanıp daimi metod olarak kullanılmamasıdır[2].



Resim 1. Osmanlı Kaftanlarında Kullanılan Fasonlama Çeşidi. Env. No: 764. 1884
Resim 2. Osmanlı Kaftanlarında Kullanılan Fasonlama Çeşidi. Env. No: 759. 188

Kaftan ve Kimononun karakteristik özelliği, dümdüz ve yassı formudur. Bu giysilere biçim veren onu giyen kişinin beden yapısıdır. Yapıları itibari ile cinsiyet ve yaş ayrımı anlaşılamamaktadır. Bu ayrım kullanılan renk, baskı desen ve süslemelere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

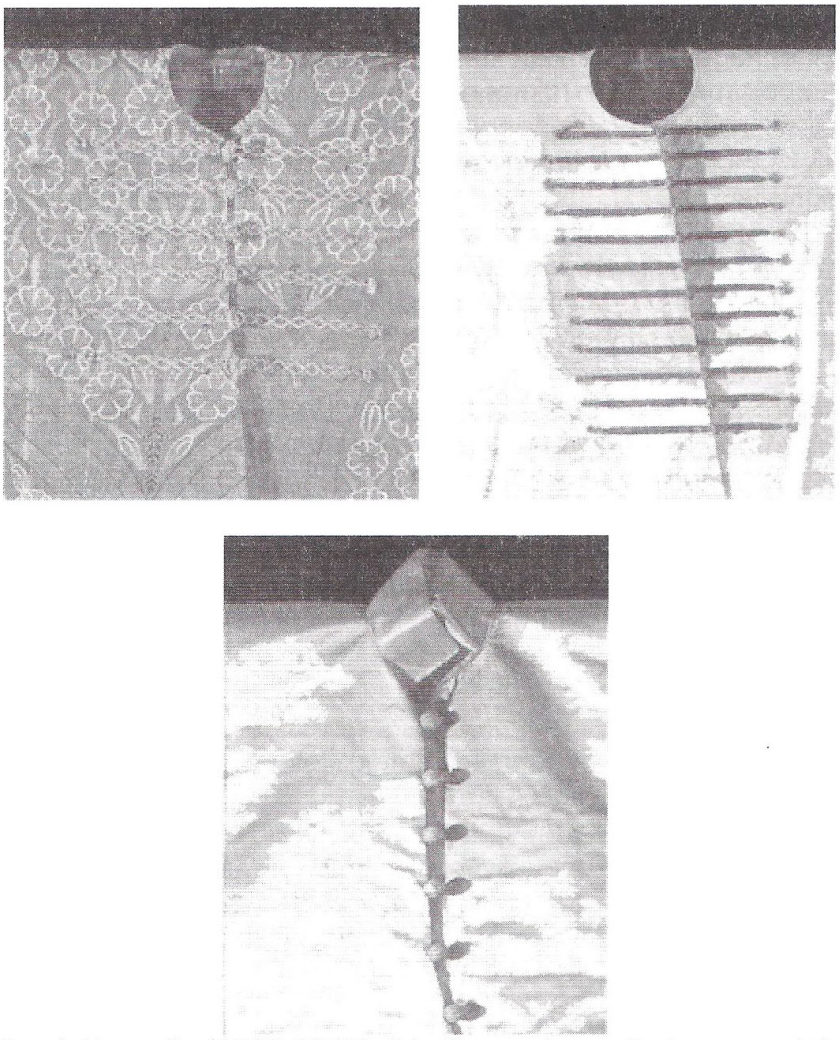
Kaftanların en karakteristik yapısal tasarım özelliği; geniş, rahat formlarda olması ve ön ortadan açılması olarak düşünülebilir. Giyilebilme kolaylığı sağlaması açısından bu form, aslında günümüz giysilerinin ön açıklığının da nereden geldiğine işaret etmektedir. [3]

Kaftanların önleri, her iki yanda karşılıklı olarak yer alan ince şeritlerle kapanmaktadır. Sağ taraftaki şeritler ilmeklerle, sol taraftakiler ise düğmelerle sonlanmaktadır. Bu tür kapanışlara çarpast denmektedir.

---

[2] Patricia Baker, "The Court Context", **Halı Dergisi**, Halı Publications Ltd., 1990, London Issue 51

[3] Hülya Tezcan, **Osmanlı Sarayının Çocukları; Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri**, Aygaz Yayınları, İstanbul, 2006



Resim 3.Sultan I.Ahmed'e (1603-1617)ait kaftan, yaka ve ön kapama detayı. TSM 13/967.

Resim 4. II. Osman'a ait Kaftan, yaka ve ön kapama detayı. TSM 13/367

Resim 5. I. Süleyman'a ait saten çocuk kaftanı, yaka ve ön kapama detayı. TSM 13/92

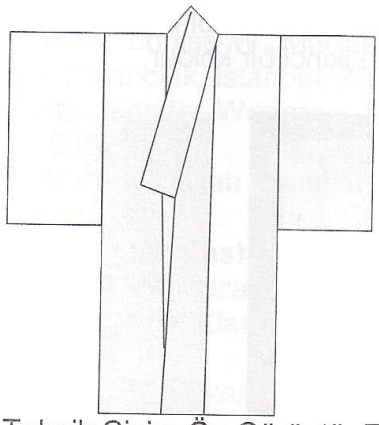
Çok değerli kumaşlardan yapılan kaftanların üzerlerinde altın telli şeritler ve kordonlar yer almaktadır. Vezir kaftanları kadifeden olup, kıymetli düğmeler ve şeritlerle süslenir, kışın samur kürkle kullanılanları da mevcuttur. Kaftanların ön açıklıklarının sağdan sola kapanması bir Türk geleneği olarak bilinirken, Uygurlar bunun tam tersini kullandıkları bilinmektedir. Çin etkisinin görüldüğü geniş, dik yakalı, yenleri uzun Uygur kaftanları Anadolu'ya gelmemiştir.

Uzakdoğu'da giyilen üst giyimin milattan önce Çin'in kuzeyinde ata binerek yaşayan Türk kökenli milletlerin etkisi olduğu söylenebilir. Üst giyim modelinin o ülkenin iklim ve yaşam koşullarına göre değiştiği anlaşılmaktadır. Fakat üst giyimin yakasının yuvarlak veya 'v' şekilli olup; soldan sağa kapanması, Uzakdoğu ülkelerinde aynı olup; hiç değişmemiştir[4].

[4] Sumiyo Okumura, "Türk Kaftanının Kökeni ve Uzakdoğu ile Karşılaştırma", **VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi,** T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002, 177s.

Sumiyo Okumura' nın, VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi' nde, sunmuş olduğu "Türk Kaftanının Kökeni ve Uzakdoğu ile Karşılaştırma", adlı araştırmasında açıkladığına göre; İslam kültüründe sağdan sola bir hareketin veya sağın bir konum olarak sola göre daha 'hayırlı' görülmesi, ön kapamaların sağdan sola olmasının bir nedeni olarak gösterilmektedir. Yalnız, Osmanlılarda dış kaftanın kapanış şekli olarak sadece sağdan sola çapraz değil, tam ortadan kapandığını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Kaftanın bazı türleri; eskiden beri boyundan bele kadar iliklenmekte, ilikleme sistemi, giyenin mevkine bağlı olarak süslü kaytan ve örme yatay bantların ucuna eklenen işli biritlerle yapılmaktadır.

Kimonoların sahip olduğu düz ve geniş formlar, Kaftanlarda olduğu gibi karakteristik bir yapı teşkil etmektedir. Kimonoların boyları daima uzun tutulmuştur. Burada amaç Osmanlı Kaftanlarında olduğu gibi giyeni daha gösterişli daha görkemli kılmak değil, kim giyerse giysin, etek uzunluğu giyen kişinin boyuna göre ayarlanabilme amaçlıdır. Kimono boyu, bele bağlanan obiler yardımı ile belde toplanarak, istenen uzunluk sabitlenmektedir.



Resim 6. Japon Kimono Teknik Çizim Ön Görüntü, Edo Dönemi 17.yy başları

Buna karşın, Kimonoların giyilebilmesi kaftanlar kadar kolay değildir. Obi denen bel aksesuarları, kimono ön açıklığının kapalı kalmasını sağlamaktadır. Obilerin çok güzel olmasının yanında kullanımı pratik değildir. Yarım saatte bağlanan karmaşık stilleri vardır. Genellikle, 4 metre uzunluğunda ve 30 santimetre genişliğindedir. Obilerin rengi, deseni ve hatta bağlama şekli, kullanan kişinin, sosyal statüsünü, medeni durumunu, yaşını simgelediği bilinmektedir.

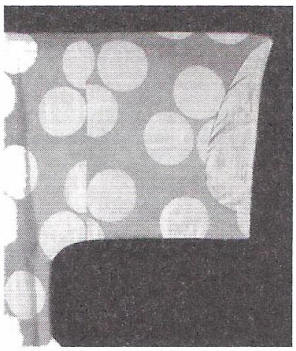


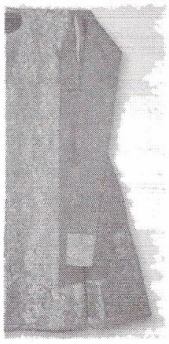
Resim 7. Japon kimono yaka formu ve obisi (bel kuşağı).

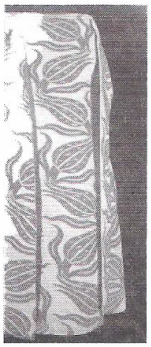
Kimono bir giysi olarak algılanmamalıdır. Zira kimono onu giyen kişide ruhsal bir değişim yaratır. Batılı giyim tarzında birçok çeşit ve modelin olmasına karşın, sonuçta giysi sırta geçirilmeden bellidir; giysi kişinin bedenine ya uyar ya da uymaz. Kimono için bunun tam tersi söylenebilir: en sıradan kimonodan en törenseline, tümünün biçimi hemen hemen aynıdır. Kimono parçalara bölündüğünde, ilk halindeki tek parçaya dönüşebilir[5].

Kimono yapımında kullanılan metot, kimonoları, benzersiz kılmaktadır. Bir kimono için kullanılan kumaş, yaklaşık 12-13 metre uzunluğunda, 36-40cm genişliğindedir ve 8 parçaya bölünmektedir. Bu parçalar, kimononun temel formunu bir arada yaratmak için arkadan dikilerek, kesilen kumaşın hepsi, kullanılır, hiçbiri atılmaz. Çoğunlukla, ipek kullanılır, ama yukatalar (gayri resmi yaz kimonoları), çoğunlukla pamuktan yapılmıştır.

İç ve dış olmak üzere iki çeşit kaftan bulunmaktadır. Dışa giyilen merasim kaftanları, biçim olarak diğerleri ile aynı olması yanında, kol üzerinde omuzdan aşağıya, kaftan boyu kadar inen ve 'yen' adı verilen, sultanları daha ihtişamlı göstermesinin yanında Osmanlı İmparatorluğu merasim usulüne göre bayramlarda ve cülüslarda öpülmek gibi tarihî bir görevi de üstlenen, kol üzerinden kaftan boyuna kadar sarkan bu parça kaftanın görkemini arttıran ikinci bir koldur.

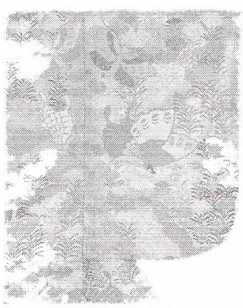


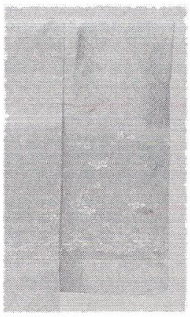


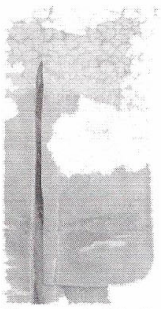


Resim 8. Çocuk kaftanı kol kesim özelliği. 16.yy. ikinci yarısı, TSM 13/1015
Resim 9. Mehmed'e ait altın işlemeli Tören Kaftanı kol kesim özelliği. TSM 13/738
Resim 10. Seramoni kaftanı, kol kesim özelliği.

Osmanlı saray kaftanları genelde kısa kolludur. Arka kol, kol evinden kol ağzına doğru genişlemektedir. Kısa ön kol parçasının genel özelliği ise kol ağzının içbükey olarak oyuk olmasıdır.







Resim 11. No kostümü kol kesim özelliği. Momoyama dönemi. Tokyo Ulusal müzesi
Resim 12. Uchikake kol kesim özelliği. Edo Dönemi. Tokyo Ulusal Müzesi
Resim 13. Uzun Kollu, İpek Furisode kol kesim özelliği.

---

[5] Sumiyo Okumura, "Kimono: Bir Japon Klasiği", **Psanat Dergisi**,Moda ve Sanat, sayı;12, Kış 98/99, MAS Matbaacılık A.Ş., İstanbul,108 s.

Kimonoların altına giyilen Kosodeler ise iklim ve yaşam tarzına uygun biçimde geliştirilmiştir. Kosode' nin formunda değişiklik olmadığından, gelişme kumaş türü ve desenlerde olmuştur. Japon kimonoları da Osmanlı kaftanları gibi kol kesimlerinde değişim

Kimonolarda, tamamı desenlerle kaplı, Furisode kimonoların kolları yere kadar uzundur. Ancak bu uzun kollar kimonoya daha fazla ihtişam katmak için ya da tören amaçlı kullanılması değildir

İki kültürün kaynaklarının araştırılması altında, aynı döneme denk gelen giysi formlarının karşılaştırılması üzerine odaklanan bu araştırmada, özellikle tasarım ve form karşılaştırma ve çözümlemesinde yoğunlaşılmıştır. Bugün, öncü tasarımcılarca, günümüze dek gelebilen kaftan gibi zamansız formların geleneksel çizgilerinden modern çizgiye taşındığı izlenmektedir. Kaftan formu gibi kimonolar da zamansız ve pek çok sembolik kodlar taşımaktadır. Gündelik yaşamımızda kullandığımız kimono ve kaftan formlarında da görüldüğü gibi geleneksel formlarından bir şey kaybetmediği ve pek çok tasarımcı ve modacıya ilham kaynağı olduğu izlenmektedir.

KAYNAKLAR

ATASOY, Nurhan; Walter B. Denny, Louise W. Mackie, Hülya Tezcan, **İpek Osmanlı Dokuma Sanatı**, TEB İletişim ve Yayıncılık, İstanbul, 2001,

BAKER, Patrıcıa, Hülya Tezcan, Jannifer Wearden, **Silks for the Sultans**, Ertuğ & Kocabıyık (Borusan), İstanbul, 1996,

BAKER, Patricia; "The Court Context", **Halı Dergisi**, Halı Publications Ltd., 1990, London Issue 51

PENDERGAST, Sara, Tom Pendergast; **Fashion Costuma and Culture**, Volume 2, The Gale Group, The United States of America, 2004,

OKUMURA,Sumiyo; "Kimono: Bir Japon Klasiği", **Psanat Dergisi**, Moda ve Sanat, sayı12 Kış 98/99, MAS Matbaacılık A.Ş.,

OKUMURA, Sumiyo "Türk Kaftanının Kökeni ve Uzakdoğu ile Karşılaştırma", **VI. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002,

TEZCAN, Hülya; **The Topkapı Palace Textiles and Kaftans**, Akşit Kültür ve Turizm Yayıncılık, 2005, İstanbul,

TEZCAN, Hülya; **Osmanlı Sarayının Çocukları; Şehzadeler ve Hanım Sultanların Yaşamları Giysileri,** , Aygaz Yayınları, 2006, İstanbul,

TEZCAN, Hülya; "16.-17. Yüzyıl Osmanlı Sarayında Kadın Modası", **Psanat Dergisi**, Moda ve Sanat, Sayı12 Kış 98/99, MAS Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 148 S.

TEZCAN, Hülya, "Padişah Elbiseleri, Kumaşlar ve Halılar", **PSanat Dergisi**, Sayı:7, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul, 121S.

WADA, Yoshiko Iwamato, Mary Kellogg Rice, jane Barton, **Shibori**, Kodansha International Ltd., Japan, 1999,

YANG, Sunny, Rochelle M.Narasın,; **Textile Art of Japan**, First Edition, Shufunotomo Co., ltd., Japan, 2000,